

Asia: VN/27681/2025

Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain kehittämistarpeiden arviomuistiosta

Lausunnonantajan lausunto

Kommenttinne arviomuistion luvusta 5 (Valvontalain 1 luku Yleiset säännökset)

Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä valvontalain soveltamisalan täsmentämistä ja lain soveltamisalan ulottamista sekä lain säätämisvaiheessa sen ulkopuolelle jääneisiin palveluihin että uusiin, vasta suunnitteilla oleviin palveluihin ja palveluiden järjestämis- ja toteuttamistapoihin.

Kuten arviomuistiossa todetaan, valvontalaki ei riittävästi ota huomioon nykyisten digitaalisten palvelujen eikä palvelujen uusien tuotantotapojen laadun ja turvallisuuden valvontaa. Näkövammaisten liitto pitää erityisen tärkeänä kiinnittää huomiota myös tulossa olevaan uuteen sääntelyyn. Näistä tärkeimpiä ovat tällä hetkellä vielä eduskunnan valiokuntakäsittelyssä oleva lakiesitys teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa ja juuri lausuntokierrokselle tulossa oleva hallituksen esitysluonnos sosiaalihuoltolain uudistamisesta.

Näkövammaisten liitto pitää välttämättömänä, että valvontalain voimaassaoloaikana kertyneet kokemukset ja palaute lain kehittämistarpeista huomioidaan erityisesti tulossa olevassa sosiaalihuoltolain uudistuksessa, joka mahdollisesti tulee muuttamaan sosiaalipalveluita koskevaa sääntelyä ja erityisesti sääntelyn tarkkuutta merkittävästikin. Tällöin omavalvonnan ja viranomaisvalvonnan tarve ja merkitys tulee kasvamaan. Tästä syystä Näkövammaisten liitto vastustaa arviomuistion ehdotusta siitä, että sosiaalihuoltolakia uudistettaessa palveluntuottajien rekisteröintivaatimuksia tulisi pyrkiä keventämään ja ratkaisemaan haasteita mahdollisimman pitkälle ohjeistuksella.

Näkövammaisten liitto kannattaa valvontalain soveltamisalan laajentamista aiemmin sen ulkopuolelle jätettyjen omaishoidon ja toimeksiantosopimusperustaisen perhehoidon valvontaan. Arviomuistion mukaan oikeusasiamies on jo nykyisellään kiinnittänyt huomiota omaishoidon ja perhehoidon valvonnan riittämättömyyteen ja valvontavastuiden epäselvyyteen ja Näkövammaisten

liiton kokemusten mukaan näiden palveluiden tarjoaminen myös vammaisille asiakkaille on lisääntymässä. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että näiden palvelujen asiakkaat ovat usein erityistarpeidensa ja toimintakyvyn rajoitustensa vuoksi erityisen alttiita kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle. Lisäksi nämä palvelut pääsääntöisesti toteutetaan yksityöskentelynä asiakkaan tai työntekijän kotona, jolloin työyhteisön sosiaalinen kontrolli jää puuttumaan.

Näkövammaisten liitto pitää tarpeellisena valvontalain soveltamisalan ulottamista koskemaan myös sosiaalihuoltolain 14 § 2 momentin nojalla järjestettäviä sosiaalipalveluita vastaavasti kuin vammaispalvelulain 34 § nojalla järjestettäviä muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia palveluita ja taloudellisia tukitoimia. Lisäksi valvontalain jatkokehittämisessä tulee ratkoa ja selkeyttää liikkumista tukevien sosiaalipalveluiden ja niiden erilaisten toteuttamistapojen, mukaan lukien välityskeskustoiminta, rekisteröintiin ja valvontaan tällä hetkellä liittyvät tulkinnanvaraisuudet.

Näkövammaisten liitto kannattaa myös valvontalain soveltamisen turvakotipalvelujen palveluntuottajiin selventämistä. Lisäksi tulisi oikeusasiamiehen toteamalla tavalla erikseen säätää valvontalain soveltamisesta myös turva-avustamispalveluihin. Muistiossa esitetty arvioi siitä, että turva-avustamispalvelu kotihoitoon sisältyvänä hoitona ja huolenpitona jo sisältyisi valvontalain mukaisen viranomaisvalvonnan piiriin ei ole kaikilta osin paikkansapitävä, sillä turva-avustamispalvelua voidaan tarjota myös muulle kuin kotihoidon asiakkaalle, jolloin kyse on erillisestä palvelusta.

Sen sijaan Näkövammaisten liitto ei kannata sitä, että valvontalakia alettaisiin soveltaa henkilökohtaisen avun työntantajamalliin nykyistä laajemmin. Henkilökohtaisen avun toteuttaminen työntantajamallilla eroaa muusta palveluntuottamisesta, sillä siinä vammaisen henkilö on sekä palvelun käyttäjä että työntäjän roolissa, eikä valvontalain tarkoituksena ole valvonnan kohdistuminen palvelun käyttäjään. Henkilökohtaisen avun työntantajamallin mukaisina työntantajina toimiviin henkilöihin kohdistuu jo hyvinvointialueen vastuulla oleva vammaispalvelulain 11 §:n mukainen palvelun tuottamistavan edellytysten arviointi ja yksilöllinen neuvonta ja tuki. Lisäksi Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työntäjien Liitto ry työntäjäjärjestönä valvoo jäseniään työehtosopimuksen noudattamisessa ja työntäjämallissa työskentelevien avustajien työsuhteet ovat työterveyshuollon ja työsuojeluviranomaisen valvonnan piirissä. Näkövammaisten liitto yhtyy kaikilta osin Heta- liiton lausunnossaan esittämiin laajempiin perusteluihin tämän kysymyksen osalta.

Arviomuistiossa on tuotu esille myös ehdotus siitä, että henkilökohtaisena avustajana toimiminen olisi hyvinvointialueen palvelusetelimallissa mahdollista ilman valvontalain mukaista rekisteröintiä. Näkövammaisten liitto vastustaa ehdotusta ja katsoo sen vaarantavan sekä vammaisten henkilöiden asiakasturvallisuutta että avustajana toimivan työntekijän asemaa.

Arviomuistiossa tuodaan esille, että valvontahavaintojen perusteella vuokratyövoimassa on gliedustettuna ammattihenkilöitä, joiden kohdalla on harkittava turvaamistoimenpiteitä potilas- ja

asiakasturvallisuuden varmistamiseksi. Näkövammaisten liitto katsoo, että valvontalakia kehitettäessä lain sääntely tulee ulottaa sosiaali- ja terveystaloudissa muistionkin mukaan koko ajan kasvavaan tilapäishenkilöstöön, kuten vuokrahenkilöstöön ja säilyttää niin ikään lisääntymässä olevien alihankintaketjujen käytön valvonta lain piirissä. Arviomuistiossa oleva ehdotus sääntelyn keventämisestä poistamalla rekisteröintivelvoite tukipalvelutuottajien alihankintaketjulta ja jättämälle ne palveluntuottajien välilliseen valvontaan on liian riskialtis erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden kannalta.

Näkövammaisten liitto ei myöskään kannata ehdotusta siitä, että sosiaalihuollon tukipalvelujen rekisteröinnistä luovuttaisiin kokonaan tai se siirrettäisiin valvontaviranomaisilta hyvinvointialueille jonkinlaisena kevennettynä ilmoitusmenettelynä. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että tukipalveluissa palvelu toteutuu pääsääntöisesti niin että työntekijä työskentelee yksinään mahdollisesti hyvinkin haavoittuvassa asemassa olevan palvelunkäyttäjän kotona ja tällöin valvonnan tarve on erityisen suuri.

Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä, että ammattihenkilövalvonnassa valvontaviranomaisen tietoon tulleet epäkohdat voidaan ja tulee ottaa huomioon valvontalain mukaisessa palveluntuottajan valvonnassa. Erittäin tärkeä on myös muistion ehdotus varmistaa ammattihenkilölainsäädännön uudistamisessa ja valvontalain jatkokehittämisessä se, että nykyisin ammattisääntelyn piiriin kuuluvat ammattihenkilöt kuuluvat jatkossakin riittävän valvonnan piiriin, vaikka eivät enää jatkossa ammattisääntelyn piirissä.

Kommenttine arviomuistion luvusta 6 (Valvontalain 2 luku Palveluntuottajaa ja toimintaa koskevat edellytykset)

Helmikuun 2025 alusta voimassa olleen valvontalain väliaikaisen muutoksen perusteella palveluntuottajien, joiden asiakas- ja potilastyöhön osallistuu vain yksi henkilö, on ollut mahdollista aloittaa toimintansa jo ennen valvontalain mukaista rekisteröintipäätöstä.

Arviomuistiossa kuvataan väliaikaisen muutoksen ainakin joillain alueilla heikentäneen asiakas- ja potilasturvallisuutta. Tämä riski on merkittävä esimerkiksi sosiaalihuollon palveluissa, joissa palveluntuottaja työskentelee yksin mahdollisesti hyvinkin haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan kanssa tämän kodissa. Näkövammaisten liitto katsoo, että väliaikainen muutos on siten käytännössä tehnyt tyhjäksi valvontalain tarkoituksena olleen ennakkollisen valvonnan vahvistamisen. Näkövammaisten liitto on hyvin huolissaan siitä, että arviomuistion mukaan valvontaviranomaisilla ei ole toimintamalleja tai -linjauksia tilanteisiin, jossa väliaikaisen sääntelyn nojalla toimintansa aloittanut palveluntuottaja ei täytäkään lain kriteerejä eikä valvontaviranomaisilla ole resurssien puutteen vuoksi ollut mahdollisuutta jälkikäteisen valvonnan keinoin puuttua kaikkiin esille tulleisiin puutteisiin.

Näiden arviointimuistiossa esitettyjen tietojen perusteella Näkövammaisten liitto vastustaa Valviran ehdotusta siitä, että väliaikainen sääntely muutettaisiin pysyväksi menettelyksi ja ehdotusta siitä,

että niin yksin toimivien kuin muidenkin palveluntuottajien rekisteröintimenettelyä kehitettäisiin ilmoitusmaisempaan suuntaan, jossa tiedot menevät suoraan rekisteriin, eikä viranomaisen vastaa tiedoista.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 7 (Valvontalain 3 luku Palveluntuottajien ja palveluyksiköiden rekisteröinti)

Valvontalain 14 § mukaista julkista tietopalvelua, johon olisi koottu tiedot sosiaali- ja terveyspalvelujen palveluntuottajista ei ole vielä saatu käyttöön. Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä, että tietopalvelun käyttöönottoa kiirehditään, sillä se olisi tarpeen sekä palvelunjärjestäjien että asiakkaiden tiedonsaantia varten.

Näkövammaisten liitto ei kannata Valviran ehdotusta palveluyksiköiden rekisteröintimenettelyjen kehittämisestä kohti ilmoitustyyppistä menettelyä, jossa viranomaisen ei vastaisi rekisterissä olevien tietojen oikeellisuudesta eikä ajantasaisuudesta.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 8 (Valvontalain 4 luku Omavalvonta)

Arviomuistiossa todetaan, että valvontaviranomaisten mukaan omavalvontaa ei vielä toteuteta kaikilta osin valvontalain edellyttämällä tavalla ja että hyvinvointialueilla on korkea kynnys käyttää palveluntuottajien valvonnassa sopimusvalvonnan keinoja. Haasteena on nähty myös se, että oman palvelutuotantonsa valvonnassa hyvinvointialueilla ei ole käytössä näitäkään keinoja.

Näkövammaisten liitto muistuttaa siitä epäkohdasta, että valvontalain 25 § ohjaa palvelunjärjestäjää nimenomaan sopimusvalvonnallisten seuraamusten ja sanktioiden käyttöön, mutta asiakkaalla, joka ei ole saanut palvelua tai on saanut laadultaan huonoa palvelua ei ole oikeutta häneen kohdistuneiden laiminlyöntien ja asiakasturvallisuuden vaarantamisen hyvitykseen.

Muistion mukaan Valvira on tuonut esille, että hyvinvointialueiden oman ja ostopalvelutoiminnan asiakas- ja potilasasiakirjamerkintöjen tarkastaminen on osoittautunut haasteelliseksi tiedonsaantioikeuksia koskevan sääntelyn epäselkeyden vuoksi. Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotusta säätää tiedonsaantioikeudesta selkeästi myös valvontalaissa osana omavalvonnan vastuutehtäviä ja varmistaa palvelunjärjestäjillä olevan niiden järjestämistehtävään kuuluvien omavalvontatehtävien näkökulmasta tarpeelliset toimivaltuudet.

Muistiossa kuvataan myös apulaisoikeuskanslerin hyvinvointialueiden omavalvontaohjelmia koskevaa arviointia. Valvontalaissa ei nykyisellään ole säädetty omavalvontaohjelman laatimisesta tai sen hyväksymisestä eikä lain 31 §:n mahdollistamaa asetusta omavalvontaohjelman yleisestä sisällöstä, laatimisesta ja seurannasta ole vielä annettu. Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotusta

siitä, että omavalvontaohjelmasta annettaisiin asetus, jolla ohjattaisiin ja selkeytettäisiin ja yhdenmukaistettaisiin hyvinvointialueiden järjestämisvastuun omavalvontaa. Lisäksi Näkövammaisten liitto haluaa nostaa esille sen, että apulaisoikeuskanslerin arvion mukaan hyvinvointialueiden tulisi jatkossa kiinnittää huomiota siihen, että ne julkaisevat tietoja omavalvonnassa tehtyjä havaintoja ja korjaustoimia koskevia tietoja valvontalain 26 § 4 momentin edellyttämällä tavalla. Arviomuistion perusteella vaikuttaa siltä, että myös valvontalain 27 § 3 momentin mukaisen palveluntuottajan omavalvonnan raportointivelvoitteiden täyttämässä tarvittaisiin lisää kansallista ohjausta.

Näkövammaisten liitto kannattaa valvontalain 28 § mukaisen rikostaustan selvittämismääräyksiä ja -oikeutta koskevan säännöksen laajentamista siten, että se koskisi myös muita kuin palveluntuottajaan työ- tai virkasuhteessa olevia henkilöitä, eli esimerkiksi vuokratyöntekijöitä ja hyvinvointialueille palvelusetelimallilla palveluja tuottavia. Kuten arviomuistiossa kuvataan, tämänhetkinen tilanne on riskialtis erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden asiakas- ja potilasturvallisuuden näkökulmasta ja voi myös heikentää henkilöstön saatavuutta.

Erityisen tärkeänä Näkövammaisten liitto pitää sitä, että arviomuistiossa kuvatut valvontalain ja lain lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä yhteensovittamisesta aiheutuvat haasteet rikostaustan selvittämisestä työtehtävissä, joihin sisältyy työskentelemistä sekä vammaisten lasten että vammaisten aikuisten kanssa saadaan ratkaistua. Se, ettei oikeusrekisterikeskus arviomuistion mukaan lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä annetun lain esitöihin nojautuen luovuta rikosrekisteriotteita aikuisten ja alaikäisten sekaryhmien kanssa työskenteleville henkilöille, vaarantaa vammaisten lasten ja aikuisten asiakasturvallisuutta. Näkövammaisten liitto katsoo, että tämä tulkinta tulee muuttaa heti eikä jäädä odottamaan lainsäädännön muuttamista.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 9 (Valvontalain 5 luku Viranomaisvalvonta)

Arviomuistiossa todetaan, että valvontaviranomaisten mukaan omavalvontaa ei vielä toteuteta kaikilta osin valvontalain edellyttämällä tavalla ja valvontaviranomaisten resursseja kuluu edelleen palvelunjärjestäjien ja palveluntuottajien omavalvontaa koskevaan ohjaukseen ja neuvontaan. Näkövammaisten liitto katsoo, että näiden tietojen perusteella sekä valvontaviranomaisten resursseja että omavalvontaa koskevan sääntelyn velvoittavuutta tulisi lisätä.

Arviomuistiossa esitetyn Valviran näkemyksen mukaan valvontalaissa tulisi säätää sekä valvontaviranomaisen oikeudesta ohjata asia omavalvonnallisesti käsiteltäväksi sekä säätää asian vastaan ottaneen organisaation velvollisuudesta arvioida asia ja sen johdosta ryhtyä mahdollisiin valvontalain 4 luvun mukaisiin omavalvonnallisiin toimenpiteisiin. Näkövammaisten liitto katsoo, että tämän tällä hetkellä valvontalain 33 §:n perusteluissa kuvatun prosessin kirjaaminen lakiin kyllä voisi edistää omavalvonnan toimivuutta, mutta näillä ehdotuksilla ei kuitenkaan voida korvata valvontaviranomaisten resurssien riittämättömyyttä. Näkövammaisten liitto ehdottaa lisäksi, että valvontalain 33 §:n perusteluista nostettaisiin säännöstasolle myös valvottavan velvollisuus antaa valvontaviranomaiselle selvitys omavalvonnallisista toimenpiteistään.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 10 (Valvontalain 7 luku Erinäiset säännökset)

Näkövammaisten liitto on huolestunut valvontahavainnoista, joiden perusteella vuokratyövoimassa on yliedustettuna ammattihenkilöitä, joiden kohdalla on harkittava turvaamistoimenpiteitä potilas- ja asiakasturvallisuuden varmistamisessa.

Näkövammaisten liitto kannattaa Valviran ehdotusta, jonka mukaan henkilöstöä välittävillä yrityksille säädettäisiin velvollisuus ilmoittaa valvontaviranomaiselle havaitsemastaan asiakas- ja potilasturvallisuutta vaarantavasta toiminnasta sekä virastolle oikeus saada tietoa näiltä yrityksiltä salassapidon estämättä.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 11 (Valvontalain 8 luku Voimaantulo)

Ei kommentoitavaa.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 12 (Erinäiset kysymykset)

Näkövammaisten liitto kannattaa ehdotusta siitä, että valvontalain jakokehittämisessä säädettäisiin selkeästi myös yksityisten palveluntuottajien jatkuvuudenhallinnasta ja varautumisvelvoitteista häiriötilanteissa ja selkeytettäisiin hyvinvointialueiden varautumisen ja yhteistyöalueittain toimivien sosiaali- ja terveydenhuollon valmiuskeskusten valvontaa.

Muut kommenttinne arviomuistiosta

Valvontalakiin ja sen toimeenpanoon kohdistetun palautteen kokoaminen arviomuistioon on ollut tarpeellista ja tuo esille lakiin kohdistuvia erisuuntaisiakin kehittämissuhteita. Näkövammaisten liitto huomauttaa kuitenkin, että palvelujen käyttäjien näkökulma ei ole oikeastaan lainkaan esillä arviomuistiossa, vaikka eduskunta on vuonna 2024 hyväksymässään lausumassa edellyttänyt valtioneuvoston seuraavan ja arvioivan valvontalain säännösten toimivuutta sekä palveluntuottajien että palvelujen käyttäjien näkökulmasta.

Osana arviomuistion valmistelua sosiaali- ja terveysministeriö on järjestänyt useita kuulemistilaisuuksia mm. valvontaviranomaisille, hyvinvointialueille, Kansaneläkelaitokselle, Kuntaliitolle, Puolustusvoimille, Terveiden- ja hyvinvoinnin laitokselle, valtion mielisairaaloille ja koulukodeille ja vankiterveydenhuollolle. Palvelun käyttäjille ja heitä edustaville järjestöille kuulemista ei kuitenkaan ole järjestetty. Näkövammaisten liitto muistuttaa YK:n vammaisyleissopimuksen 4.3 artiklan mukaisesta vammaisten ihmisten ja vammaisjärjestöjen osallistamisvelvoitteesta aina kun laaditaan tai toimeenpannaan vammaisia ihmisiä koskevaa lainsäädäntöä ja pitää välttämättömänä, että palvelun käyttäjiä ja heitä edustavia järjestöjä kuullaan erikseen jatkokehitystyössä.

Näkövammaisten liitto katsoo, että pelkästään mahdollisuus lausua nyt arviomuistiosta ja myöhemmin lakiesitysluonnoksesta ei ole riittävää, etenkin kun palvelujen käyttäjinä usein ovat erityistä tukea tarvitsevat ja haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset. Heidän palveluissaan on erityisiä ja laillisuusvalvonnan raporttien mukaan varsin usein toteutuvia, perus- ja ihmisoikeuksien laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun riskejä. Valvontalain kehittämistyössä tulee ottaa huomioon näiden

ihmisten korostuneet tarpeet asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamiseen, mutta myös lakisääteiden oikeus hyvään terveyden- ja sosiaalihuoltoon, palvelujen lainmukaisuuteen ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Näkövammaisten liitto pitää välttämättömänä, että jatkokehittämisessä erikseen selvitetään palvelujen käyttäjien näkökulmaa ja kootaan tietoa esimerkiksi palvelujen asiakkaita edustavien järjestöjen, kuten vammaisjärjestöjen kautta. Jatkokehitystyötä varten on tärkeää koota tietoa erityisesti asiakasosallisuuden toteutumisesta omavalvonnassa kuten asiakkaiden tiedonsaanti-, palaute- ja vaikutusmahdollisuuksien toteutumisesta.

Kölhi Taina
Näkövammaisten liitto ry